169-175_layout_KRIDA 20.3.12 11:14 Stránka 174

Ivan Vergner

Ze života motýlice obecné

Létající kráska našich tekoucích vod. Tak bychom mohli nazvat motýlici obecnou (*Calopteryx virgo*), podle názvu skutečně hojně rozšířeného zástupce čeledi motýlicovitých (*Calopterygidae*), kam patří u nás známé a běžné dva druhy. Spíše nížinná motýlice lesklá (*C. splendens*) se v minulosti dostala do Červené knihy ohrožených druhů ČR (Škapec a kol. 1992), ale po podrobnějším průzkumu jejích populací byla z tohoto seznamu vypuštěna. Každé setkání s motýlicí obecnou v přírodě je vždy zážitkem, nejen pro entomologa. Vidět ji můžeme u vody od května do září. Mnoho zajímavých poznatků nejen o životě této vážky mi přineslo téměř každodenní pozorování života krásné a stále vzácnější ryby střevle potoční (*Phoxinus phoxinus*) a populace mladých skokanů zelených (*Pelophylax esculentus*; dříve řazený do rodu *Rana*) kolem horního toku říčky Klejnárky na jihovýchodě kutnohorského okresu při hranicích krajů Středočeského a Vysočina (nadmořská výška kolem 420 m).

Motýlice obecná se vyznačuje výrazným pohlavním dimorfismem. Samci mají celé tělo včetně křídel černé se zeleným, zelenomodrým až modrým leskem, křídla téměř neprůsvitná. Těsně po opuštění larvální svlečky jsou jejich křídla průsvitnější, intenzivní leskle zelené až modré zbarvení nabývá na síle až během prvních dnů života ve stavu dospělce. Na koncích křídel samců lesklé zbarvení postupně blednе a mizí, až jsou konce křídel černavě průsvitné (obr. 1). Samičky jsou světle až tmavě olivově zelené až hnědožluté s výrazným zlatavým leskem a s bílou skvrnkou při horním okraji předního páru křídel (obr. 2). Jejich značně průsvitná křídla nejsou zbarvena nijak sytě.

Nejen vzhled, vyjádřený Carlem von Linnéem v latinském názvu i v pojmenování ve většině evropských jazyků (anglicky beautiful demoiselle, německy Blauflügel–Prachtlibelle, rusky krasotka–děvuška apod.), ale hlavně chování motýlic je velmi zajímavé. U samců je vyvinuta silná teritorialita. Hlídají si úsek potoka v délce asi 8–12 m před samci svého druhu, ale i před jinými příslušníky vážek, vyhánějí z něj i motýly. Když nad potokem energicky přelétá velké šídlo, příkladně páskovec kroužkovaný (*Cordulegaster boltonii*), samec motýlice mu hned vyletí v ústrety a intenzivním třepáním křídly v jedné rovině nad sebou, kdy ze sebe vytvoří hrozivou modrozelenou kmitající kouli, ho přinejmenším vychýlí ze směru letu nebo i donutí k obratu a letu v opačném směru. Podobným způsobem odhání i soky svého druhu. Ti ovšem občas užívají stejnou hrozbu vůči němu. Tak se oba sokové ve vzdálenosti asi 20 až 40 cm od sebe několik sekund třepetají za stálého přeletování nad hladinou, až jeden z nich ustoupí za hranice teritoria a hrozby ukončí. Nehrozícího pasivního samce na okraji teritoria jeho vládce snese, ale nesmí překročit pomyslnou hranici. Na motýly a jiný létající hmyz působí jeho varovná modrozelená létající koule tak silně, že okamžitě uprchnou.

V teritoriu samce se pohybuje volně obvykle jedna, pouze někdy dvě zlatavé

samičky. V případě takové dvojice samiček samec zjevně dává přednost jen jedné z nich. Námluvy samce jsou velmi okázalé. Jakmile samičku v teritoriu spatří a podmínky pro páření jsou vhodné (klid, slunečný letní den, bezvětří), začne se k ní ze vzdálenosti asi jednoho metru přibližovat jiným typem třepání křídel než při teritoriálním chování, výrazně jemnějším a pro samičku asi lákavým, protože zůstává na místě (obr. 3, 4). Samec se k ní tímto třepáním postupně přibližuje až na vzdálenost asi 20–30 cm. Potom ji po rychlém přelétnutí uchopí klíšťkami, které má na konci zadečku, těsně za hlavou a často ji za její pomoci přenese na vzdálenost několika metrů do polostinného místa mezi vegetaci (obr. 5), kde proběhne kopulace. Jejím aktivním činitelem je ovšem samička (Živa 2003, 1: 30–31). Sameček se přelétnutím dostane před samičku, ale koncem zadečku ji stále drží za hlavou. Samička potom přiloží konec svého zadečku s pohlavním otvorem ke kořeni (2. až 3. článek) zadečku samce (obr. 7), kde má připraveny pohlavní buňky (spermie) a přečerpá si je do svého těla. Celý akt trvá 3–5 minut. Jakmile je samička hotova s přečerpáním samčích pohlavních buněk a ten povolí tlak svých zadečkových klíštěk za její hlavou, rychle se uvolní a přelétne několik metrů od samečka. Ten si protřepe křídla a již zase hlídá své teritorium, zatímco trochu pomačkaná samička zdvižením zadečku přečerpá pohlavní buňky z konce zadečku do těla a v klidu se delší čas zotavuje.

Po uplynutí 3–7 dnů začíná samička motýlice snášet svých 200–400 vajíček, nejčastěji na vodní rostliny, resp. do jejich pletiv. V případě mých pozorování snášela vajíčka vždy v dávkách po 30–40 kusech na kořeny a do bahnitého dna při osluněném kraji potoka (obr. 8). Přitom se potápěla nejvýše polovinou délky těla do vody, nikdy se nepotopila celá i s křídly, i když toho schopna je. Početní skokani zelení, slunící se na březích, byli v té době pro samičku motýlice vážnou hrozbou – rozmnožovací pud je u ní opravdu silný.

Larvy se z vajíček líhnou podle teploty za 1–3 týdny. Většina mladých larev se záhy stane potravou mladých a dospělých střevlí, v létě velmi početných. Ty přeživší se vyvíjejí po dvě následující teplé sezony, dvakrát v bahně přezimují.

Motýlice obecné milují slunce. Jejich životní projevy jsou nejsilnější v plném létě, od poloviny června do poloviny srpna, zejména za poledních hodin, kdy slunce stojí nejvýše. Na počátku a na konci tohoto období samci jednotlivě i ve dvojicích a trojicích létají na výlety do okolního lesa. Viděl jsem je na smrcích a břízách kolem lesních cest ve vzdálenosti i více než 1 km od potoka.

1 Samec motýlice obecné (*Calopteryx virgo*) s roztaženými křídly. Jsou patrné jejich průsvitné konce.
2 Samice motýlice obecné s bílou skvrnou na horním okraji křídel
3 Začátek námluv motýlic obecných
4 Detail polohy křídel samce při námluvách
5 Samec nese samičku k místu kopulace.
6 Samička ohýbá zadeček s pootevřeným pohlavním otvorem směrem k pohlavnímu otvoru samečka.
7 Konečně samička koncem zadečku dosáhla k pohlavnímu otvoru samce na spodu 2. až 3. zadečkového článku.
8 Samička snáší vajíčka ke kořenům na osluněném okraji potoka. Nedaleko ní sedící statný skokan zelený (*Pelophylax esculentus*) představuje velké nebezpečí. Snímky I. Vergnera